

מצפיקים בגנה

פנינים, הארות, ולקחי מוסר על פרשת השבוע

מאת בעמח"ס
"באר צבי"

פרשת ויקרא ופורים תשפ"ד

סיפר הגאון רבי אליעזר פלצי'נסקי זצ"ל ראש ישיבת 'בית אריה' בירושלים, ומתלמידיו המובהקים של מרן הגר"ז זצוק"ל: רבים הם האנשים השואלים מה היתה התחושה ששררה סביב הרב מבריסק?

אין זה סוד, שכל אימת שמוזכר שמו של הרב מבריסק זי"ע מאז ועד היום, השומעים יאחזמו רעד, ומדוע? אלא, כי כמו שהגמרא מגדירה את מהותו של מלך ישראל בביטויי החז והנורא "אין על גביו אלא ה' אלוהיו", כך גם כאשר ראו את ה'בריסקער רב' - חשו בעליל כי אין על גביו אלא ה' אלוהיו! ה'בריסקער רב' חי את האמת בלי שום תלות כל שהיא במי שהוא או במה שהוא, הוא לא חת מפני שום דבר ומפני שום איש, על גביו היה העול האחד והיחיד - אלוקים! רק ממנו הוא פחד, ואת הפחד הזה ניתן היה למשש בידיים! עד כאן דבריו.

בנותן ענין להביא בזה מה שכתב הגאון רבי שאול בראך זצוק"ל אב"ד קאשוי בספרו 'משמרת אלעזר' (חלק עשרת הימים אות ס') לבאר, כי אותה מידה של יראת שמים שיש לאדם מהקב"ה, כך גם בני אדם יראים ממנו.

ובזה ביאר את לשון הפסוק (דברים י, יב) "מִהָ ה' אֱלֹקֶיךָ שָׁאֵל מַעֲמֶךָ פִּי אִם לִירְאָה". שלכאורה יש לדקדק מהו הלשון 'שואל' מעמך, היה מן הראוי לכתוב 'מבקש מעמך'. שהלא ידוע כי 'שאלה' שייך רק בדבר שחוזר בעינו.

ועוד מקשה על הגמרא בברכות (לג:) הדורשת שאין לו להקב"ה בעולמו "אלא אוצר של יראת שמים בלבד, שנאמר (ישעיה לג, ו) יראת ה' היא אוצרו". מהו ענין ה'אוצר' שנאמר דוקא על מצוה זו של 'יראת שמים'?

וביאר על פי הכתוב בתהילים (לא, כ) "מִהָ רַב טוֹבָה אֲשֶׁר צִפְנִיתָ לִירְאֵיךָ פְּעֻלָּתְ לַחֲסִים בָּךְ נִגְדָ בְנֵי אָדָם". לכאורה יש להבין מהו הביאור "נִגְדָ בְנֵי אָדָם"? אלא, שבמצות יראת שמים, מלבד השכר שמקבלים על עצם המצוה, עוד נוסף על זה שכר, שאם יארע שאותו אדם הירא שמים זקוק לכך שיפחדו ויראו ממנו, אז הקב"ה נוטל מבית גנזיו את אותה יראה של הירא שמים ומפיל אותה על זולתו, וזהו "שואל מעמך", שכביכול נוטל הקב"ה את היראת שמים רק בהשאלה.

ועל פי זה ממשיך לבאר (שם חלק ששון ויקר אות ל"ג) גם את הפסוק באסתר (ח, ז) "וַיְרַבֵּם מַעֲמֵי הָאָרֶץ מִתִּיהָדִים פִּי זָפַל פַּחַד הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם". שכבר הקשה האלשיך הקדוש: מהו לשון "פַּחַד הַיְהוּדִים" שמשמע שהפחד הוא של היהודים, היה צריך להיות כתוב: כי פחדו מהיהודים!?

'סמיכה' על הצאן

וְסִמְךָ יָדוֹ עַל רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ (ג, ב)

כתב 'בעל הטורים': "וסמך ידו" כתיב בבקר, ובצאן ובעז כתיב "את ידו", לפי שהבקר חזק ויכול לסבול הסמיכה מפני שצריך לסמוך עליו בכל כוחו, משא"כ בצאן ועז, לכך נאמר "את" דמשמע ברפיון. עכ"ל. וכל הרואה משתומם, מנא ליה שבצאן לא נאמר דין זה של 'סמיכה בכל כוחו'!

ואולם כן נמצא כתוב גם בספר 'מושב זקנים לבעלי התוספות' (ג, א). וצריך עיון בטעם החילוק, וכן מה המקור לכך שדין 'סמיכה בכל כוחו' נאמר רק בבקר ולא בצאן, הרי לא מצאנו בשום מקום לחלק בזה. והנה מובא בשולחן ערוך (או"ח סי' תר"ז ס"ק ג'): בעת אמירת הווידוי ביום הכיפורים, על המתודה לעמוד, כי וידוי יש לומר בעמידה. וכתב ה"מגן אברהם" (שם ס"ק י'): ולא יסמוך עצמו על חפץ באופן שאם יינטל אותו החפץ יפול האדם הנסמך עליו.

ותמהו ה"אמרי אמת" וה"פסקי תשובה" (ח"ג סי' ש"ג), אם כן איך מתוודים בעת סמיכת הקרבן, הרי הסמיכה צריכה להיות בכל כוחו, ואם כן כשיטלו את הקרבן מתחת ידיו בוודאי יפול, ונמצא שאינו מתוודה בעמידה, ועל כרחך שגם סמיכה כזו עדיין נחשבת 'עמידה' ודלא כהמגן אברהם.

ותירץ ה'אמרי אמת', שדווקא כשנשען על הבהמה ושיווי משקלו תלוי ביציבותה של הבהמה אינו נחשב עמידה, לעומת זאת כשמרים את זרועותיו לגובה ראש הבהמה ומפעיל כח כלפי מטה, וניצב בשתי רגליו על הארץ, והן המהוות בסיס לעמידתו ולא ידיו המפעילות כח כלפי מטה, מקרי שפיר עמידה.

אך הקשה ה'אמרי אמת': הרי גם על הכבשים והעיזים סמכו בעלי הקרבנות ידיהם, והם הרי היו נמוכים, ואם כן כשסומך עליהם אינו נחשב שעומד? עכ"ד.

מעתה יתכן לומר, ששתי השאלות מתורצות חדא בחברתא, שכן הדין של 'ידוי בעמידה' גופא, היה ההכרח של בעלי התוספות ו'בעל הטורים' שאכן על צאן אין את הדין של 'סמיכה בכל כוחו', ומדבריהם אלו שעל צאן אין דין סמיכה, יש ראייה לדברי המג"א בגדר דין 'עמידה'.

"פחד היהודים"...

אֲשֶׁר נִשְׂיָא יַחְטָא וְעֵשְׂיָה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹקָיו (ה, כב)

בביאור הכתוב דורשת הגמרא במסכת הוריות (ט) שנשיא כאן הכוונה למלך, "מי שאין על גביו אלא ה' אלוקיו".

אלא אומר רבי שאול בראך זצ"ל על פי הנ"ל, כי כוונת הפסוק היא שונאי ישראל, שפחדו מישראל. שאותה יראת שמים שהיתה ליהודים, היא זו שנפלה על הגויים! המורא והפחד שפחדו היהודים מחמת היראת שמים שלהם עבר אל עליך ויראו ממך".

מגילת אסתר

והמשגיח דלייקווד הגה"צ רבי נתן מאיר וואכטפויגל זצוק"ל (בלקט רשימות) ביאר שזהו מה שאומרים שהקב"ה 'מצמיח ישועה', שכמו שהמהות של צמיחה מתחילה רק לאחר שהזרע נרקב לגמרי, כך הישועות הם בבחינה של 'צמיחה', כלומר רק כאשר נראה לאדם שאין עוד תקוה, מתוך החושך והצרה. וענין זה מבואר במדרש תהלים בפרק ד' למנצח על אילת השחר' (כב, ז), המזמור ששייך ליום הפורים, וזה לשונו: מתוך אפילה אורה, מתוך צרה רווחה, מתוך ריחוק קירוב, מתוך נפילה קימה וכו', מתוך צרה רווחה, דכתיב 'ועת צרה היא ליעקב וממנה ישוע' (ירמיה ל, ז). עכ"ל. והמבואר בדברי המדרש, שכל הנהגת השי"ת עם ישראל היא על דרך זו, שאין להם ישועה וגאולה אלא דוקא מתוך צרה, חושך ואפילה. וכן מצאנו מפורש במד"ר פרשת ואתחנן (פ"ב כ"ג), שישראל נגאלו מתוך צרה, וכן עתידין להיגאל מתוך צרה, עיין שם. [ולפי"ז מובן מה שאנו מבקשים בסליחות "ומתוך צרה המציאם פדות ורווחה".]

'חפוי ראש' ואבל...

וַיֵּשֶׁב מֶרְדֳּכָי אֶל שַׁעַר הַמְּלָכָה וְהָמֵן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ אֲבֵל וְחַפּוּי רֹאשׁ (ו, יב)

הגמרא במגילה (טו) מבארת שבתו של המן שפכה עליו מי שופכין בסברה שאביה הוא שרוכב על הסוס ומרדכי מוליכו, ולאחר שגילתה את טעותה נפלה מן הגג ומתה, וזה שנאמר "וְהָמֵן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ אֲבֵל וְחַפּוּי רֹאשׁ", אבל על בתו, וחפוי ראש על שאירע לו.

ומקשים, שלפי זה הסדר בפסוק היה אמור להיות להיפך, שכן תחילה היה המן 'חפוי ראש' ורק לאחר מכן נעשה 'אבל' על בתו. [ואמנם בתרגום איתא: "והמן נדחף והלך לביתו אבל על בתו ועטוף בראשו כאבל על בתו ובשתו". ולדבריו ניחא].

והנה עוד מקשים בפסוק מהו הפירוש "וְהָמֵן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ", מי דחפו ולמה?

וביאר בזה הגאון הקדוש רבי אליהו מאיזמיר זי"ע (בעל השבט מוסר) בפירושו 'אורה ושמחה' (מגילת אליהו), כי מחמת הסירחון שעלה ממנו בעקבות אותם מי שופכין - דחפוהו כל האנשים שמסביבו שלא יתקרב אליהם, עד הגיעו אל ביתו.

מעתה לפי זה מובן גם מדוע נכתב שהיה קודם 'אבל', שכן הצער שהיה לו ממי השופכין היה בעיקר לאחר שכבר היה אבל על בתו.

הקדים רפואה למכה

לְהִיּוֹת כָּל אִישׁ שִׁירַר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כְּלִשׁוֹן עַמּוּ (א, כא)

ידועים דברי הגמרא (מגילה יג, יב): שבהוראתו זו של אחשורוש הקדים הקב"ה רפואה למכה. וכמו שאמרו (שם יב): "אלמלא אגרות הראשונות לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט" וכו'.

ולכשנתבונן נמצא שהיתה כאן הקדמת רפואה מטעם נוסף, שכן בסופו של נס, ניתנה ליהודים רשות להרוג באויביהם העמלקים, וכמבואר במדרש (תרגום יונתן אסתר ט, יב; וע"ע רבינו בחיי ס"פ בשלח), שכל החמשה ושבעים אלף שהרגו היו מזרע עמלק.

ומעתה, אם היו כל האומות מדברים בשפה אחת - לא היה ניתן לדעת ולהבחין מי המה מזרע עמלק, לכך הקדים הקב"ה הרפואה למכה, להנהיג חוק שכל עם ועם ידבר כלשון עמו דוקא, ואז יכירו היהודים היטב ביום הנס את אויביהם העמלקים לעשות בהם כרצונם.

יתירה מכך, היה מקום לחוש שיתפסו העמלקים אומנות אבותיהם בידיהם, כשם שעשו בימי משה רבינו ע"ה ששינה העמלקי לדבר בלשון כנעני להטעות בכך את בני ישראל (רש"י במדבר כא, א מילק"ש), ואם כן לא יכירו מי הוא עמלקי ומי לא. אך עתה חזקה עליהם מצות המלך שגזר להיות כל איש מדבר בלשון עמו, וכך הוכרו מיד העמלקים ונהרגו ביום המלחמה. [ויש מקום לומר דאף זה כלול בדברי הגמרא "אלמלא אגרות הראשונות" וכו'].

זימון המן למשתה

יָבֹוא הַמְּלָכָה וְהָמֵן הַיּוֹם אֶל הַמְּשִׁתָּה (ה, ד)

בגמרא במגילה (טו): מצינו כמה דעות מדוע זימנה אסתר למשתה רק את המלך והמן.

דעת רבי נחמיה היא, כדי שלא יאמרו ישראל 'אחות יש לנו בבית המלך' ויסיחו עצמן מן הרחמים!

ועל כן, בכדי שלא יתלו בטחונם אלא על אביהם שבשמים, זימנה אסתר את המן, שבכך גם מי שתלה איזו תקוה באסתר, תגוז תקותו.

והנה לכל אורך המגילה, שנכתבה ברוח הקודש (מגילה ז) לא מוזכר שם ה'. ואולם דוקא בפסוק זה 'יָבֹוא הַמְּלָכָה וְהָמֵן הַיּוֹם' מרומז שם הויה בראשי תיבות, ומבארים לפי הנ"ל, כי נרמז כאן שכעת הגיעו כל ישראל להכרה שאין להם יותר על מי להשען אלא על הקב"ה לבדו!

לע"נ אלטא רבקה בת הרה"ח ר' דב אריה כהן ז"ל, נלב"ע ה' שבט תשפ"ד, תנצב"ה

לע"נ הר"ר משה בן אליהו ואסתר נאמן ז"ל, נלב"ע כ"ו אדר"א תשפ"ד, תנצב"ה